

GROCH (102) sb m

o jasne.

sg N groch (41). ◇ G grochu (31). ◇ D grochu (1). ◇ A groch (12). ◇ I groch(e)m (8). ◇ L grochu (6). ◇ pl N grochy (1). ◇ G groch(o)w (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

bot. *Pisum sativum* L. (Rost); roślina strączkowa (i potrawy z niej); *pisum Mymer*¹, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *ervilia Murm* (102): Zoraw grochu był nawarzył/ Ktory w fklány dzban wyłożył *BierEz* N3; *ZapWar* 1525 nr 2333, 1531 nr 2540, 1541 nr 2448; *Ervilia*, *Erbs Groch Murm* 120; *Mymer*¹ 17; *Fruilia*, *groch BartBydg* 61, 116; á gdi ktemu przyložifz grochu albo pńzenicze/ á poważyfz wełpołek/ tedy ktoriby gołąb thego grochu albo pńzenice zakufił każdy zdechnie *FalZioł* I 46c, III 25a, V 64v, 81v; *GlabGad* I2, K6v; *RejRozpr* H2v; *LibMal* 1547/132v [2 r.]; *MurzNT* 196 marg; *RejWiz* 14v, 15 [2 r.], 26v, 56v; Co pániey grochu nie kazał ieść. *RejFig* Aa4, Aa4; *RejZwierz* 137; Iák fye widzi gęfi/ y grochu twemu/ wolę o tey drodze od ciebie fłyfzeć/ á niżli tę gęś ieść *OrzRozm* Qv, Qv; Iełt krolełtwo wielkie/ bogáte/ [...] ma pńzenicę/ żyto/ groch/ owies y inne żywności. *BielKron* 277; *Orobanthe* nomen herbae, Nieyákíe ziele roftące miedzi grochem/ wyką y ynłzemi yárzinámi y zádufza ye/ niektórzi máyą zá dżiką wykę. *Mącz* 270b, 301b, 387a, 393c; *OrzQuin* B3; *SienLek* 4, 6v, 44v, 181v, 240v, X2; *GórnDworz* N2v; Więc fie iuż tu páni s pánem iefzcze z wieczorá rádzą/ co máią przy grochu á co przy kápulfie poftáwić. *RejZwierc* 59, 57, 59, 190v, 241v; *BielSpr* 54; *PapPan* O2v; *Oczko* 10; *SkarŻyw* 107; *ReszPrz* 86; *BielSjem* 10; *Calep* 809b; Groch w fułzą ma bydź młocon: bo fkoro wmięknie/ z cudnego žádny. *GostGosp* 50, 167; *WyprPl* C2; *SarnStat* [6]v; *KmitaSpit* C6v; *KlonFlis* D4, F [2 r.], H4; Kołturámi fzermuią/ czáfem fię y ránią: Czáfem w roboćie bywa groch y piwo z bánią. *KlonWor* 50.

Przysłowia: *RejZwierc* 14v; Lecż to wfzytko fię mowi/ iákoby groch ná ściáne miotáł [*Sed haec omnia canuntur surdis auribus*] *ModrzBaz* 81; *CiekPotr* 13.

Choć im Státutá nyeprawye bárwy czynyą/ náturá ye lámá práwye fnyą ná fwyát wypulfcza/ wczem oni ták fye máyą yáko groch przy drodze/ káždy ich wrwác y wfłczyfnąć chce. *GliczKsiąż* B2; A hoyny záfię iáko Groch przy drodze/ Kto fie nie leni ten go idąc głódze. *RejZwierc* 217.

Gdy Groch ofkubą grochowy depcą/ Tákteć o hoynym gdy nie ma nic fzepcą. *RejZwierc* 217.

Fraza: »słowa są jako groch w pęcherzu itp.« (5): Tákte bogacż nádęty á nic k rozumowi/ Podobien ku brzmiáczemu grochem pęcherzowi. *RejWiz* 6; *GórnDworz* F6 [2 r.]; Abowiem ty pochlebne głofy/ choćci fie ták zda iż cie przełtrzegáią/ á iżci rzkomo wiernie życzą/ máią być przedfię pilnie wważáne/ bo tákie fłowá fą iáko groch w pęcherzu/ ktore tylko iż brząkáią á pożytku žádnego nie czynią *RejZwierc* 92, 218v.

Zwroty: »grochu z ćwikłą mieszać« = *mieszać pojęcas* (1): Iáko y to też ma/ wedle inłzych pífm ś. iż Chriłtue pan/ iełt y fłońcem fpráwiedliwóści/ y świátłóścią prawdziwą y fkuteczną ludzi ná świát przychodzących. Ale nii iuż dla tego/ grochu z ćwikłą miełzać potrzebá. *CzechEp* 167.

»grochem strzelać« (1): Albo pułzkarz kthoryby chciáł twárdego zamku grochem fthrzelaíąc dobywác. *RejZwierc* 144v.

Wyrażenia: »groch w strączkach« (1): Abo- (*kust*) wiem (-) ząwždy kiedy iedno przyiechał/ pudło śliw iáko korzec Krákwólki/ [...] grochu w ftrączkách cztery mágierki/ ná káždy dzień ná czco to ząwždy ziadał*WerGość* 242.

»ilo, jako groch (wielki)« (2 : 2): *FalZioł* V 99; dawáli nam pięć leth Pereł iáko groch wielkie. *BielKron* 447v; s tegoż gálęczki dźiáły ilo groch á ná noc ie łobie w nozdrze w práwuy. *SienLek* 74v, 93v.

Zestawienia w funkcji nazw botanicznych na oznaczenie różnych roślin strączkowych: [»gęsi groch« = *Vicia Cracca L. et spr. aff.* (Rost: *orobus*): Gęsi groch/ *Orobus*, *Eruum*. Genfzwicken Erwen *SienHerb*, 14#.]

»granowity groch« (1): nie rozumiem/ áby tákowe fráłzki iney zapláty były godne/ iedno oney iáką był dał Alexánder wielki onemu chłopu/ kthory gránowitym grochem czo gi po Lácinnie *Cicer* zową z dáleká dofyc ćífkáiąc/ ná koniec igły vtykał. *GórnDworz* M5v.

»groch leśny« = *aphace Cn* [szyk 1 : 1] (2): Leśny groch/ *Orobus fylueftris*, Wild wicken. *SienLek* 233, X2.

[»słoneczny groch« = *Lupinus albus L.* (Rost: *słunecznik*); *łubin*: Słoneczny groch jest bobowey natury. Sieią go dla nátlufzczenia źiemie/ zwłaszczá w winnicach *Cresc 1571* 174 (*Linde*).]

»wielki groch« (1): *Pisum*. Rómýfch erbs. Wyelky álbo włofky groch *Murm* 120.

»wilczy groch« = *medica Calep; evum, herbum, orobanche Cn* (12): *Pellicinus*. Wilczy groch. 108. *FalZioł* + 4c; Wilczy groch iefth ziele ktore miedzi pńzeniczą rofcie *FalZioł* I 109a, I 108d, 109a, 114a, IV 29c, V 96v, 98; weźmi korzenia z Wilczego grochu/ ktore Lácinnicy Remora y ononis rzekáią/ zfkrobże wierzchnią fkorkę s niego/ á miálko ią fłucz ná proch/ tego prochu w iedzeniu y w pićiu przez cały rok vżyway *SienLek* 107; Wilk zielé/ 1.252.fi.2. Niedobrze tám ftoi Wilczy groch. *SienLek* X4, 107; *Calep* 645a.

»włoski groch« = *pisum Murm; cicer Calep* (4): *Murm* 120; Więc roże podle płotow/ więc tu włofkie grochy/ O wa próżnego mieyfćá nie naydzyefz ni trochy. *RejWiz* 56; *SienLek* 199; Náfádzifz máluneczkw/ ogoreczkw. [...] Więc włofkich grochow/ Więc wyfokich koprow *RejZwierc* 107v; Cicer – Włoski groch. *Calep* 193a.

Cf **WIELKOGROCH, WIELOGROCH**